

DOI: 10.33663/0869-2491-2025-36-766-776

УДК 343.211

Я. О. ГОЛУБ,
аспірантка Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*
ORCID: 0009-0005-6606-2479

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ ПРИНЦИП КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

У статті в контексті ідей природного права констатована унікальність та універсальність справедливості в системі принципів кримінального права. Важливою складовою справедливості в системі кримінальної юстиції є врахування інтересів потерпілого, а не лише прав винної особи. Справедливість у кримінально-правовій науці визначають через такі поняття, як «домірність», «пропорційність», «доцільність», «співрозмірність».

Ключові слова: принципи права, кримінальне право, справедливість, система принципів, природне право, ієрархія, кримінальна відповідальність, призначення покарання, інтереси потерпілого, законність, гуманізм, домірність, пропорційність, воєнний злочин, корупційне кримінальне правопорушення.

Golub Yana. Justice as a universal principle of criminal law of Ukraine

The article, in the context of the ideas of natural law, states the uniqueness and universality of justice in the system of principles of criminal law. An important component of justice in the system of criminal justice is taking into account the interests of the victim, and not only the rights of the guilty person. Justice in criminal law is defined through such concepts as reasonableness, proportionality, expediency, proportionality.

Key words: principles of law, criminal law, justice, system of principles, natural law, hierarchy, criminal liability, imposition of punishment, interests of the victim, legality, humanism, reasonableness, proportionality, war crime, corruption criminal offense.

Вступ. Проблема принципів права не втрачає своєї актуальності як для кримінального права, так і для інших галузей права. Відновлення справедливості – надважливе завдання держави та вимога українського суспільства. В частині притягнення до відповідальності винних у вчиненні на території України воєнних та міжнародних злочинів, а також корупційних злочинів в умовах воєнного стану, дотримання принципу справедливості вкрай необхідне для самого виживання держави. Не можна абсолютизувати значення ані принципу верховенства права, ані принципу верховенства закону, ані верхо-

* **Golub Yana**, Postgraduate Student of Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine

венства справедливості, як не можна абстрактно розглядати категорії «право», «справедливість» і «закон», безапеляційно стверджуючи, що не абстрактна і розмита категорія права, а саме закон або справедливість є головною точкою відліку для встановлення правопорядку в країні¹. Очевидною є складність проблеми співвідношення цих понять у сучасній кримінально-правовій науці та її актуалізація в період євроінтеграції.

Постановка проблеми. З початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України у Кримінальному кодексі України (далі – КК) посилено відповідальність за окремі кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану, насамперед за злочини проти основ національної безпеки України, зокрема, доповнено новими складами кримінальних правопорушень – колабораційна діяльність, пособництво державі-агресору та ін. Суддям доводиться розглядати зовсім нову категорію справ – кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (пропаганда війни; планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни; порушення законів та звичаїв війни тощо)². В умовах війни кожний вчинений злочин, чи то корупційний, чи то корисливий, чи то насильницький викликає обурення в суспільстві. Водночас навіть найменша несправедливість у сфері кримінальної юстиції тягне вкрай негативні наслідки та призводить до мінімізації довіри суспільства до органів правосуддя і держави загалом. Крім того, несправедливе вирішення питань кримінальної відповідальності свідчить про недотримання державою своїх зобов'язань щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні, що в умовах російсько-української війни, що триває, загрожує існуванню самої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні значний внесок у дослідження принципів права здійснили такі вчені-теоретики, як В. Б. Авер'янов, О. В. Зайчук, М. І. Козюбра, А. М. Колодій, В. О. Котюк, В. В. Копейчиков, М. Й. Коржанський, Є. Б. Кубко, С. Л. Лисенков, Н. М. Мироненко, Г. О. Мурашин, О. Г. Мурашин, Є. В. Назаренко, Н. М. Оніщенко, М. Ф. Орзіх, Н. М. Пархоменко, С. П. Погребняк, П. М. Рабінович, В. Ф. Сіренко, Т. І. Фулей, Ю. С. Шемшученко, Л. П. Юзьков та ін.

У галузі кримінальної юстиції увагу принципам приділяли такі фахівці, як Р. Ш. Бабанли, Д. О. Балобанова, Ю. В. Баулін, П. С. Берзін, А. А. Вознюк, В. О. Гацелюк, І. М. Гнатів, П. В. Демчук, О. О. Дудоров, З. А. Загинеї-Заболотенко, О. О. Кваша, О. М. Костенко, В. О. Навроцький, Є. С. Назимко, О. С. Олійник, Н. А. Орловська, М. І. Панов, Є. О. Письменський, С. П. Погребняк, Ю. А. Пономаренко, Ю. С. Резнік, Н. А. Савінова, А. В. Савченко, В. О. Туляков, О. С. Фещенко, П. Л. Фріс, Т. І. Фулей, М. І. Хавронюк, О. В. Харитонова, П. В. Хряпінський, В. В. Шаблістий, С. Д. Шапченко, С. С. Яценко та ін. Водночас проблема визначення місця справедливості серед принципів кримінального права так і не вирішена.

Метою статті є з'ясування сутнісного значення справедливості в системі принципів кримінального права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звісно, справедливість не є лише кримінально-правовим принципом. Дискурс ідеї справедливості триває впродовж всієї історії філософської думки, він розгортається, як зазначають дослідники, у площині етики, права та політики і є, по суті, наріжним каменем теорії легітимації (процесу набуття чи надання легітимності соціальним інститутам)³.

У статті 6 «Право на справедливий суд» Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод закріплено: «1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення... 2. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку»⁴. Слід констатувати, що серед загальних положень КК прямо не закріплено принципу справедливості, як і інших. Лише в Кримінальному процесуальному кодексі України у ст. 21 «Доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень» закріплено положення, що «кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону». Отже, справедливий суд в Україні є законодавчо закріпленим правом громадян, і відповідно передбачає справедливість як принцип матеріального кримінального права. І тому закономірно, що справедливість у кримінальному праві є, з одного боку, імперативом, а з іншого (що значно ускладнює проблему) – оціночною морально-етичною категорією, яка має кілька вимірів / рівнів. Відомий вітчизняний вчений XIX ст. О. Ф. Кістяківський наголошував, що справедливість є поняттям, позбавленим визначеності, таке, яке саме потребує визначення, хоча й не може бути визначене без сміливих «натяжок», без забуття фактів людського життя⁵.

Не можемо погодитись із тими вченими, які, віддаючи належне важливості принципу справедливості, як самостійному в системі принципів кримінального права, констатують, що він є рівнозначним іншим принципам кримінального права⁶. Натомість переконані, що природна справедливість стоїть на найвищому щаблі системи принципів кримінального права, його втілення створює підґрунтя для дотримання усіх інших принципів, насамперед законності, диференціації відповідальності та індивідуалізації покарання, невідворотності відповідальності і покарання тощо; справедливість не можна ставити в один ряд з іншими принципами, системний характер принципів зумовлює їх ієрархічність⁷. Саме виходячи з постулатів природного права можна стверджувати про унікальність справедливості та її чільне місце в системі принципів кримінального права.

Тому слід критично оцінювати рівність усіх принципів у системі кримінального права. На наше переконання, застосування інших принципів – чи то гуманізму, чи то рівності, чи то пропорційності (за термінологією оприлюдненого проекту КК) є підпорядкованими справедливості⁸. Погоджуємось з О. Є. Скакуном у тому, що справедливість можна розглядати і як узагальнюючий принцип або узагальнюючий початок кримінального права⁹.

Кожна кримінально-правова норма та її застосування мають оцінюватись з позицій справедливості, оскільки використання кримінально-правових засобів всупереч цьому принципу, особливо під час війни, унеможлиблює досягнення мети функціонування всієї системи кримінальної юстиції – відновлення порушеного права.

Як зазначалось, принцип справедливості на сьогодні у КК формально не закріплений. Однак не можна говорити про його повну відсутність у системі кримінального права України. Адже згідно зі ст. 3 КК законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який *трунтується на Конституції України* та загальноєвропейських принципах і нормах міжнародного права. Вчені наголошують на тому, що принцип справедливості хоча й не закріплений у Основному Законі України, проте він пронизує як Конституцію України, так і процесуальні кодекси. Проблемним питанням є те, що відсутнє законодавче визначення поняття «справедливість»¹⁰. Частково погоджуємось із висловленою позицією. Справді, принцип справедливості пронизує і Конституцію України, і все чинне законодавство, включно із КК. Водночас не можемо погодитись із тезою про доцільність законодавчого формулювання поняття справедливості. У вітчизняній юридичній науці немає відповіді на питання: в якому нормативно-правовому акті повинно бути закріплено поняття справедливості? Яким змістовно має бути це визначення? Інша справа, що слід ставити вимогу про дотримання принципу справедливості під час розгляду кримінальних проваджень і призначенні покарання та інших заходів кримінально-правового впливу.

Слід погодитись із вченими в тому, що «перемога України у війні з російським агресором набуде прояву й у правовій сфері. Вона має стати чинником реалізації надзвичайно посиленого суспільного попиту на справедливість»¹¹. Застосовувані до особи-правопорушника примусові заходи кримінально-правового впливу (насамперед покарання) повинні відповідати характеру і ступеню суспільної небезпеки правопорушення, обстановці вчинення й особистості правопорушника, а тому «виключення із загального правила, які припускають можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності, теж засновані на принциповій справедливості»¹².

Важливою проблемою також є визначення впливу справедливості на реалізацію інших кримінально-правових принципів. Так, В. М. Бережнюк зазначає, що зміст справедливості у кримінальному праві, як принципу призначення покарання, зокрема, розкривається як через загальносоціальний, так і через особистісний аспекти¹³. Критично ставимось до такого вузького підхо-

ду, коли справедливість розглядають у межах одного інституту кримінального права – як принцип призначення покарання. У вступі до цієї статті ми наголошували, що відновлення справедливості – надважливе завдання держави та вимога всього суспільства. Тому лише частково погоджуємось з Н. А. Орловською в тому, що перший аспект відновлення соціальної справедливості – це взаємозв'язок і максимальна домірність суспільної небезпеки та тяжкості злочину, особистості винного та покарання; другий аспект полягає у врахуванні інтересів потерпілої сторони: покарання, яке призначається винному, має породити у потерпілого почуття неминучості покарання і справедливості; третій аспект справедливості передбачає констатацію неминучості покарання¹⁴. Чи обмежується принцип справедливості лише покаранням? Сама авторка у висновках до цитованої статті заперечує це. Також й інші вчені не обмежують справедливість покаранням: «1) принцип справедливості не зводиться тільки до покарання, сфера його застосування в кримінальному праві більш широка і потребує чіткого визначення»¹⁵. Погоджуючись із наведеною тезою, дещо критично оцінюємо іншу – «2) принцип справедливості, як і принцип законності, не закріплені у нормах кримінального права України, на відміну від інших галузей права». Хоча ці принципи прямо не визначені в КК, однак вони впливають із змісту окремих його норм. Щодо законності очевидно, що в КК України ці орієнтири «представлені» насамперед у частинах 1, 3, 4 ст. 3, ч. 2 ст. 4. Зрештою, наявність цих нормативних орієнтирів означає заборону надавати зворотню дію кримінального закону в часі для встановлення кримінальної протиправності вчиненого діяння, а також для посилення караності за раніше вчинене діяння¹⁶. Тобто, попри відсутність окремого розділу чи норми в чинному КК щодо принципів, певна реалізація законності та справедливості відбулась в окремих статтях Загальної частини КК.

Тому має сенс О. Є. Скакун у тому, що не можна ототожнювати якийсь принцип з певним інститутом права, це методологічно хибно. Не під силу також одному принципу виразити специфіку якого-небудь окремо взятого інституту права. При цьому автор як приклад наводить розділ VIII КК України «Обставини, що виключають злочинність діяння» (у чинній редакції – обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння. – *Авт.*), який, на його погляд, «є проявом принципу законності кримінального права, але не тільки цього принципу; тут ми бачимо також прояв принципу гуманізму та принципу винності»¹⁷. Критично оцінюємо такий висновок з огляду на його невідповідність юридичній природі цього інституту. На нашу думку, закріплені в ньому норми – це не прояв гуманізму з боку держави (як у випадку звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення), а вияв справедливості у вигляді виключення відповідальності за діяння, які не є суспільно небезпечними і кримінально протиправними. Слід погодитись із вченими у тому, що в контексті природно-правової сутності розглядуваних обставин норма про необхідну оборону

не є заохочувальною, адже держава лише нормативно закріплює природне право особи на самозахист, що є обов'язком держави, а не її правом (як при звільненні від кримінальної відповідальності)¹⁸.

Звертаємо увагу на таку важливу складову справедливості в кримінальному праві, про яку йшлося вище, як урахування інтересів потерпілої сторони у кримінальному провадженні. Так, прогресивним є прагнення розробників нового Кримінального кодексу України узагальнити усі принципи матеріального кримінального права в окремому розділі 1.2. «Принципи Кримінального кодексу та його застосування», однак про справедливість там не йдеться¹⁹. На сьогодні автори проєкту КК не пропонують закріплення принципу справедливості. При цьому один із його розробників – М. І. Хавронюк – слушно зауважує: «Цілком достатньо визначити, що Кодекс забезпечує визнання та дотримання прав, свобод і законних інтересів потерпілої особи»²⁰. Підтримуємо цю позицію в контексті предмета нашого дослідження. Традиційно на теоретичному та практичному рівнях переважно розглядаються вимоги справедливості щодо винної особи-правопорушника (засудженого), тоді як недостатньо уваги приділяється потерпій особі та загалом задоволенню запиту суспільства на справедливість. Отже, стан, за якого в центрі уваги органів кримінальної юстиції знаходяться права винних осіб та ігноруються права та інтереси потерпілих, є неприйнятним і несправедливим.

Загалом справедливість розуміють як концепцію *пропорційності* обраних засобів поставленої меті²¹. Тож, очевидно, що справедливість у кримінально-правовій науці визначають через такі поняття, як «домірність», «пропорційність», «доцільність», «спірозмірність». «Домірний», зокрема, визначається як такий, «який перебуває у правильному співвідношенні з чим-небудь; який має правильне співвідношення яких-небудь частин, величин; пропорційний»²². У зв'язку з цим слід зауважити, що термінологічна визначеність важлива й потребує подальших наукових розвідок у цій царині.

Слід підкреслити, що справедливість є універсальним принципом кримінального права. Водночас не можемо залишити поза увагою думку цитованого вище автора В. М. Бережнюка: «Людині властива тенденція діяти девіантно, і кримінальне право виступає інструментом впливу в системі заходів державного впливу»²³. Вкрай спірне положення, адже девіантна поведінка (від лат. *deviation* – відхилення) – це тип соціальної поведінки, який суперечить прийнятним у даному суспільстві правовим, моральним, соціальним нормам і стереотипам²⁴; соціально/суспільно небезпечна поведінка. Навряд чи коректно навіть ставити питання про природну схильність людини до асоціальної, деструктивної для самої природи людини, поведінки.

В умовах триваючої війни прагнення справедливості в суспільстві є вкрай загостреним, адже дотримання цього принципу під час реалізації кримінальної відповідальності за вчинення воєнних, корупційних та інших злочинів на всіх рівнях забезпечує досягнення мети правосуддя.

Про універсальність аналізованого принципу свідчать дослідження в багатьох інших науках юридичного циклу. Так, науковці у сфері філософії права наголошують, що справедливість, як принцип у праві, становить першооснову права, співвідноситься зі змістом «діючої» причини²⁵. Теоретики права переконані, що, пристосовуючи до потреб кримінального права, можна говорити про унікальність справедливості як принципу. Ідея «вічної справедливості» – центральний пункт доктрини природного права²⁶. Зважаючи на отримані висновки, необхідно погодитися з тим, що концептуально-методологічною основою сучасної національної інтегрованої теорії права має стати природне право, що спонукає до першочергового розроблення таких проблем, як метафізика права, реальність ідеї права, тотожність права з ідеєю справедливості²⁷. Отже, на основі постулатів природного права можна констатувати унікальність справедливості, її чільне місце в системі принципів кримінального права України.

Висновки дослідження. У частині притягнення до відповідальності винних у вчиненні на території України воєнних, міжнародних злочинів, а також корупційних кримінальних правопорушень принцип справедливості набуває надважливого значення. У контексті ідей природного права констатовано універсальність та унікальність справедливості в системі принципів кримінального права, що заперечує його рівність його з іншими принципами. Принцип справедливості є загальним і не обмежується призначенням покарання. Інститут обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, повною мірою відображає втілення справедливості у кримінальному праві, оскільки закріплені у ньому норми – це не прояв з боку держави гуманізму (як при звільненні від кримінальної відповідальності), а її обов'язок виключити відповідальність за соціально корисну та правомірну поведінку людини. Важливою складовою справедливості в кримінальному праві є врахування інтересів потерпілої сторони у кримінальному провадженні. Підтримана позиція, що КК повинен містити норму, яка стане імперативом щодо дотримання прав, свобод і законних інтересів потерпілої від кримінального правопорушення особи. Потребують подальших досліджень такі поняття, як «домірність», «пропорційність», «доцільність», «спірозмірність», які лежать в основі наукових пропозицій кримінально-правового визначення принципу справедливості.

1. Тарасишина О. М. Відображення принципу справедливості в законодавчих актах України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. Вип. 36. С. 187.
2. Правосуддя в умовах війни: учасники міжнародної конференції обговорили головні виклики під час воєнного стану. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1374198/>
3. Белянєвич О. Ідея справедливості у господарському праві. *Economics and Law*. 2022. № 66 (3). С. 17. URL: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.03.015>
4. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols>
5. Антологія української юридичної думки: в 10 т. /редкол.: Ю. С. Шемшученко

(голова [та ін.]). Київ: Вид. Дім «Юридична книга». Т. 7: Кримінальне право. Кримінальний процес. 2004. С. 85. **6.** Тимошук Ю. С. Співвідношення гуманізму та справедливості як принципів кримінального права України. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 601. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2016_27_78 **7.** Кваша О. О. Утілення ідеї справедливості у сучасній кримінальній політиці України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали міжсвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 24 берез. 2017 р.)*. Київ: НАВС, 2017. Ч. 1. С. 32; Кваша О.О. Природна справедливість як принцип кримінального права. *Наукові підходи до підготовки фахівців-юристів: виклики та перспективи: зб. мат. наук.-практ. круглого столу (Луцьк, 15 лют. 2019 р.)*. Луцьк: Інформ.-видав. Відділ Луцького НТУ, 2019. С. 28. **8.** Див.: Голуб Я. Принципи гуманізму і справедливості у кримінальному праві сучасної України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали міжсвуз. наук.-практ. круглого столу (Київ, 2 листоп. 2023 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 142–144. **9.** Скакун О. С. Реалізація принципу справедливості в процесі призначення покарання у виді позбавлення волі, дисертація: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. Харків, 2011. С. 73. **10.** Шелевер Н. Поняття та зміст конституційного принципу справедливості. *Конституційно-правові академічні студії*. 2021. № 1. С. 65–72. URL: <http://journal-kpas.uzhnu.edu.ua/article/view/241914> **11.** Головко О. М. Принцип справедливості в законодавстві воєнного часу: теоретико-правовий аналіз. Альманах права. *Трансформація законодавства України в сучасних умовах*. Випуск 14. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2023. С. 51. **12.** Коломієць Ю. В. Невідворотність кримінальної відповідальності: правова природа та зміст: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. Одеса, 2005. С. 22. **13.** Бережнюк В. М. Поняття та загальні критерії індивідуалізації покарання при призначенні покарання за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2021. С. 31. **14.** Орловська Н. А. Справедливість як засадничий чинник формування кримінально-правових санкцій: постановка проблеми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: юриспруденція: зб. наук. праць*. Одеса: Фенікс, 2012. Вип. № 3. С. 101. **15.** Грек Б., Грек Г. Співвідношення принципів законності, доцільності та справедливості в теорії кримінального права. *Юридична України*. 2013. № 5. С. 98. **16.** Берзін П. С., Волинець Р. А., Берзін А. Б. принцип законності в кримінальному праві України та ФРН: окремі нормативні та правозастосовчі аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Серія Право. Випуск 72: Час. 2. С. 123. **17.** Скакун О. Є. Реалізація принципу справедливості в процесі призначення покарання у виді позбавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. Харків, 2011. С. 58. **18.** Кваша О. О., Андрусак Г. М. Необхідна оборона (захист від посягання на статево свободу та статево недоторканість особи): монографія. Київ, 2016. С. 218. **19.** Текст проекту нового Кримінального кодексу України станом на 01.08.2024. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-standom-na-01-08-2024.pdf> **20.** Хавронюк М. І. Щодо забезпечення відповідності положень Кримінального кодексу України та практики їх застосування його принципом. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2b6e483b-3fc7-4bc5-abd2-eaa8bec6c10e/content> **21.** Менджул М. В. Принцип справедливості в правовому регулюванні сімейних відносин в Україні (окремі аспекти). *Закарпатські правові читання: матер. IX міжнар. наук.-практ. конференції (Ужгород, 20–22 квітня 2017 р.)*. Ужгород, 2017. Т. 1. С. 272. **22.** Глумачний словник української мови. URL: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%80%D0%BD>

%D0%B8%D0%B9 23. Бережнюк В. М. Поняття та загальні критерії індивідуалізації покарання при призначенні покарання за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2021. С. 41. 24. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-23844> 25. Добош З. А. Конвергенція справедливості і права: філософсько-правовий вимір: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Львів, 2012. С. 14. 26. Тарасишина О. М. Справедливість і толерантність у сучасному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2007. С. 117. 27. Дудченко В. В. До питання щодо дослідження феномена права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Вип. 18. С. 30.

References

1. Tarasyshyna O. M. Vidobrazhennia pryntsyphu spravedyvosti v zakonodavchyykh aktakh Ukrainy. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. 2007. Vyp. 36. S. 187. 2. Pravosuddia v umovakh viiny: uchasnyky mizhnarodnoi konferentsii obhovoryly holovni vyklyky pid chas voiennoho stanu. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1374198/> 3. Belianevych O. Ideia spravedyvosti u hospodarskomu pravi. *Economics and Law*. 2022. № 66 (3). S. 17. URL: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.03.015> 4. Yevropeiska konventsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols> 5. Antolohiia ukrainskoi yurydychnoi dumky: v 10 t. / redkol.: Yu. S. Shemshuchenko ((holova) [ta in.]). Kyiv: Vyd. Dim «Yurydychna knyha». T. 7: Kryminalne pravo. Kryminalnyi protses. 2004. S. 85. 6. Tymoshchuk Yu. S. Spivvidnoshennia humanizmu ta spravedyvosti yak pryntsyviv kryminalnoho prava Ukrainy. *Pravova derzhava*. 2016. Vyp. 27. S. 601. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2016_27_78 7. Kvasha O. O. Utilennia idei spravedyvosti u suchasni kryminalni politytsi Ukrainy. *Kryminolohichna teoriia i praktyka: dosvid, problemy sohodennia ta shliakhy yikh vyrishennia: materialy mizhvuz. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 24 berez. 2017 r.)*. Kyiv: NAVS, 2017. Ch. 1. S. 32; Kvasha O. O. Pryrodna spravedyvyst yak pryntsyv kryminalnoho prava. *Naukovi pidkhody do pidhotovky fakhivtsiv-yurystiv: vyklyky ta perspektyvy: zb-k mat. nauk.-prakt kruhloho stolu (m. Lutsk, 15 liut. 2019 r.)*. Lutsk: Inform.-vydav. Viddil Lutskoho NTU, 2019. S. 28. 8. Holub Ya. Pryntsyphu humanizmu i spravedyvosti u kryminalnomu pravi suchasnoi Ukrainy. *Kryminolohichna teoriia i praktyka: dosvid, problemy sohodennia ta shliakhy yikh vyrishennia: materialy mizhvidom. nauk.-prakt. kruhloho stolu (Kyiv, 2 lystop. 2023 r.)*. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 2023. S. 142–144. 9. Skakun O. Ye. Realizatsiia pryntsyphu spravedyvosti v protsesi pryznachennia pokarannia u vydi pozbavlennia voli: dys. ... kand. yuryd. nauk. 12.00.08. Kharkiv, 2011. S. 73. 10. Shelever N. Poniattia ta zmist konstytutsiinoho pryntsyphu spravedyvosti. *Konstytutsiino-pravovi akademichni studii*. 2021. № 1. S. 65–72: <http://journal-kpas.uzhnu.edu.ua/article/view/241914> 11. Holovko O. M. Pryntsyv spravedyvosti v zakonodavstvi voiennoho chasu: teoretyko-pravovy analiz. *Almanakh prava. Transformatsiia zakonodavstva Ukrainy v suchasnykh umovakh*. Vypusk 14. Kyiv: Instytut derzhavy i prava imeni V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2023. S. 51. 12. Kolomiets Yu. V. Nevidvorotnist kryminalnoi vidpovidalnosti: pravova pryroda ta zmist: dys. ... kand. yuryd. nauk. 12.00.08. Odessa, 2005. S. 22. 13. Berezhniuk V. M. Poniattia ta zahalni kryterii indyvidualizatsii pokarannia pry pryznachenni pokarannia za kryminalnym pravom Ukrainy: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Lviv, 2021. S. 31. 14. Orlovska N. A. Spravedyvist yak zasadnychi chynnyk formuvannia kryminalno-pravovykh sanktsii: postanovka problemy. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: yurysprudentsiia: zb. nauk.*

prats. Odesa: Feniks, 2012. Vyp. № 3. S. 101. **15.** Hrek B., Hrek H. Spivvidnoshennia pryntsyviv zakonnosti, dotsilnosti ta spravedyvosti v teorii kryminalnogo prava. *Yurydychna Ukrainy*. 2013. № 5. S. 98. **16.** Berzin P.S., Volynets R. A., Berzin A. B. pryntsyv zakonnosti v kryminalnomu pravi Ukraini ta pravozastosovchi aspekty. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu*. 2022. Serii Pravo. Vypusk 72: chas. 2. S. 123. **17.** Skakun O. Ye. Realizatsiia pryntsyvu spravedyvosti v protsesi pryznachennia pokarannia u vydi pozbavlennia voli, dysertatsiia: dys. ... kand. yuryd. nauk. 12.00.08. Kharkiv, 2011. S. 58. **18.** Kvasha O. O., Andrusiak H. M. Neobkhidna oborona (zakhyt vid posiahannia na statevu svobodu ta statevu nedotorkanist osoby): Monohrafiia. Kyiv, 2016. S. 218. **19.** Tekst proiektu novoho Kryminalnogo kodeksu Ukrainy stanom na 01.08.2024. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf> **20.** Khavroniuk M. I. Shchodo zabezpechennia vidpovidnosti polozhen Kryminalnogo kodeksu Ukrainy ta praktykyi zastosuvannia yoho pryntsyvam. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2b6e483b-3fc7-4bc5-abd2-eea8bec6c10e/content> **21.** Mendzhul M. V. Pryntsyv spravedyvosti v pravovomu rehuliuvani simeinykh vidnosyn v Ukraini (okremi aspekty). *Zakarpatski pravovi chytannia: mater. IX mizhnar. nauk.-prakt. konferentsii (m. Uzhhorod, 20–22 kvitnia 2017 r.)*. Uzhhorod, 2017. T. 1. S. 272. **22.** Tlumachnyi slovnyk ukraïnskoi movy. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%B9> **23.** Berezhniuk V. M. Poniattia ta zahalni kryterii indyvidualizatsii pokarannia pry pryznachenni pokarannia za kryminalnym pravom Ukrainy: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Lviv, 2021. S. 41. **24.** Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy. URL: <https://esu.com.ua/article-23844> **25.** Dobosh Z. A. Konverhentsiia spravedyvosti i prava: filosofsko-pravovyi vymir: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.12. Lviv, 2012. S. 14. **26.** Tarasyshyna O. M. Spravedyvist i tolerantnist u suchasnomu pravi Ukrainy: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Odesa, 2007. S. 117. **27.** Dudchenko V. V. Do pytannia shchodo doslidzhennia fenomena prava. Aktualni problemy derzhavy i prava. 2003. Vyp. 18. S. 30.

Golub Yana. Justice as a universal principle of criminal law of Ukraine

Introduction. *Restoring justice is an extremely important task of the state and a requirement of Ukrainian society. In terms of bringing to justice those guilty of committing war and international crimes on the territory of Ukraine and corruption crimes under martial law, the principle of justice acquires paramount importance. In conditions of an ongoing war, the desire for justice in society is extremely acute, because compliance with the principle of justice during the implementation of criminal liability for committing war and corruption crimes at all levels ensures the achievement of the goal of justice.*

The aim of the article is to clarify the essential meaning of justice in the system of principles of criminal law.

Results and conclusions. *Justice is not only a criminal law principle. Based on the postulates of natural law, the uniqueness of justice and its prominent place in the system of criminal law principles have been stated.*

The equality of all principles in the criminal law system should be critically assessed and a requirement should be made for imperative compliance with the principle of justice during the consideration of criminal proceedings and the imposition of punishment and other measures of criminal law influence.

The principle of justice in criminal law is not limited to punishment. The institute of circumstances that exclude the criminal wrongfulness of an act fully reflects the embodiment of justice in criminal law, since the norms enshrined in it are not a manifestation of humanism on the part of the state (when exempting from criminal liability for committing a criminal offense), but its obligation to exclude liability for lawful behavior. An important component of justice in criminal law is taking into account the interests of the injured party in criminal proceedings. Justice in criminal law is defined through such concepts as reasonableness, proportionality, expediency, and proportionality.

Justice is a unique and universal principle of criminal law.

Key words: *principles of law, criminal law, justice, system of principles, natural law, hierarchy, criminal liability, imposition of punishment, interests of the victim, legality, humanism, reasonableness, proportionality, war crime, corruption criminal offense.*